

واحد فنی:

مدیر فنی: حامد یزدانی، مدیر هنری: مهدی سلامی
طراح گرافیک و صفحه آرایی: حمید یزدانی، سعید غفوری و امید روشنگر
عکس: گروه عکس همشهری، ویرایش عکس: کامییز نویدی
صفحه خوانی و حرفچینی: همکاران واحد فنی تحریریه

چاپ: همشهری
توزیع و اشتراک:
موسسه نشر گستر امروز نوین
پدیرش آگهی: ۸۴۳۲۱۰۰۰

صندوق پستی:
۱۹۳۹۵۵۴۴۶
تلفن: ۲۳۰۲۳۴۶۴
نمبر: ۲۲۰۴۶۰۶۷

گروه ضمائم همشهری ناشر نشریات:

دوچرخه، بچه‌ها، خانواده، پایداری، اقتصاد،
تندرستی، خردنامه، داستان، دانستنیها،
سرزمین من، ماه، معماری، ۲۴، شهر نگار،
سرخ و محله

نشانی: تهران، خیابان ولیعصر ۳، نرسیده به پارکوی،
کوچه شهید فریبتی، شماره ۱۴، روزنامه همشهری

صفحات «روایت تهران» که پیش روی شماست، به انعکاس روایت‌های خواندنی تاریخ تهران قدیم و سرگذشت شخصیت‌ها و نامداران، خیابان‌ها و گذرگاه‌ها، واقعه‌های تأثیرگذار و تاریخ شفاهی طهران تعلق دارد. با عکس‌های یادمانده از خاطرات تهران در روز و قصه‌ها و ماجراهای پس پشت این عکس‌ها، شما هم می‌توانید در انتشار این صفحه که متعلق به خود شما و شهر شماست ما را همراهی کنید. «همشهری» بهترین عکس‌ها و قصه‌هایی را که برای ما ارسال می‌کنید با نام خودتان منتشر و به شما «همشهریان همراه» هدیه‌ای تقدیم می‌کند.
نشانی و شماره تماس ما: ۲۲۰۴۶۰۶۷، ۲۳۰۲۳۴۶۴، mahaleh@hamshahri.org

بهترین قصه‌های تاریخی تهران
جایزه می‌گیرند

ترنابازی در قهوه‌خانه‌ها تا سحر

«پنجه‌باشی» زیر شمس‌العماره، «فراش‌باشی» بازارچه قوام‌الدوله، «فخرآباد» در دروازه شمیران و «حسن ناروند» در میدان شاه، ماه رمضان اما قهوه‌خانه‌های شلوغ تهران از جمله، خرابات احمد مورچه، قهوه‌خانه شعبون خان و... یکی از باتوق‌های اصلی ترنابازان تهرانی بود. ترنابازی قوانین خاصی هم داشت. یک نفر کارگزار بازی می‌شد و از هر محله نیز چند نفر به‌عنوان نماینده در این بازی شرکت می‌کردند. هر محله یا هر گروه در ترنابازی یک بزرگ‌تر داشت، یکی مسئول پول خرج کردن و دیگری هم مسئول غزل خوانی بود که هر کدام به نوبت وارد بازی می‌شدند. شروع ترنابازی با حضور یک پیشکسوت انجام می‌شد که مسئولیت میدان‌داری را برعهده داشت. کمی بعد قاب می‌انداختند و اگر کسی شاه می‌آورد، او میدان‌دار می‌شد و جمعیت حاضر در قهوه‌خانه به یاد شاه کربلا صلوات می‌فرستادند. سپس شاه، وزیر خود را انتخاب می‌کرد و وزیر نیز با شالی که به آن ترنا گفته می‌شد بازی را ادامه می‌داد. پایان هر دور هم با نفر غزل خوان گروه بود که باید غزلی از حافظ می‌خواند و بازی را به محله یا گروه دیگر واگذار می‌کرد.

اکنون «ترنابازی» برای تهرانی‌ها نامی غریب و یک بازی ناشناخته است. اما چند دهه پیش و روزگاری که قهوه‌خانه‌های تهران قدیم رونق داشت و باتوق اصلی اهالی شهر بود، ترنابازی یکی از محبوب‌ترین بازی‌های مردم تهران به شمار می‌رفت. تهرانی‌ها به سیاق همدانی‌ها، مشهدی‌ها و برخی دیگر از شهرهای کشور، در شب‌های ماه مبارک رمضان تا سحر ترنابازی می‌کردند. در تهران یک قرن پیش که شب‌های ماه رمضان در مسجد جای سوزن‌انداختن نبود و گود زورخانه‌ها نیز با حضور پهلوانان نامی و برگزاری مراسم گل‌بازان حال و هوای معنوی تری پیدا می‌کرد، قهوه‌خانه‌ها به باتوق ترنابازان تبدیل می‌شد. ترنابازی اما یک سرگرمی معمولی نبود؛ به‌ویژه در ماه رمضان ترنابازی حال و هوای دیگری پیدا می‌کرد و ترنابازان در شب‌های ماه مبارک با داستان‌های پندآموز از شاهنامه و مرور سرگذشت انبیا و اهل بیت (ع) بیش از پیش گره می‌خورد.
می‌گویند ترنابازی چنان در میان اهالی تهران محبوب بود که روزگاری در بیش از ۳۰۰ قهوه‌خانه شهر اجرا می‌شد؛ از «باغچه علی‌جان» و قهوه‌خانه «باغ ایلچی»، تا

کامران میرزا در تکیه‌آقای حصار بوعلی

تخت پادشاهی در ساختمان تکیه‌آقا در محله حصار بوعلی شمیران - جنوب نیاوران امروزی - به دستور کامران میرزا نایب‌السلطنه، تعزیه خاص ماه رمضان بعد از ظهرها تا قبل از افطار برای احمدشاه و خانواده سلطنتی اجرا می‌شد.
اما چرا مراسم تعزیه برای خاندان سلطنتی در تکیه‌آقا برگزار می‌شد هم قصه جالبی دارد. کامران میرزا، یکی از پسران ناصرالدین‌شاه، علاقه و ارادت ویژه‌ای به امام حسن (ع) داشت. این شاهزاده جبری وقتی دید اهالی محله حصار بوعلی مراسم عزاداری امام حسین (ع) و عزاداری محرم و صفر را در آن برگزار می‌کنند، تکیه تازه‌ای در شمال این محله برای برگزاری مراسم عزاداری امام حسن (ع) راه‌اندازی کرد. از آنجا که اهالی این شاهزاده را آقا صدا می‌کردند نام تکیه تازه‌پا گرفته هم آقا شد. کامران میرزا این تکیه را برای برگزاری مراسم امام حسن (ع) وقف کرده بود. بالطبع یکی از آداب معروف ماه مبارک رمضان هم در آن روزگار مربوط به سالروز تولد این سلاله پاک خاندان عصمت و طهارت بود. به همین دلیل در این تکیه ایام ماه مبارک رمضان مراسم تعزیه اجرا می‌شد.

اجرای نمایش تعزیه یکی از برنامه‌های سرگرم‌کننده اهالی تهران قدیم در ماه مبارک رمضان بود که البته به نسبت ماه‌های محرم و صفر عمومیت کمتری داشت و اجراش مقطعی بود. به گفته علیرضا منانی، تهران‌پژوه، کهن‌ترین نسخه اجرای نمایش تعزیه به مناسبت ماه رمضان تقریباً به دوره کریم‌خان زند و قبل از سلسله قاجار می‌رسد. در آن دوران تعزیه‌هایی با موضوع شهادت حضرت علی (ع) و تولد امام حسن (ع) اجرا می‌شد. بعد از قدرت گرفتن سلسله قاجار به به سبب علاقه ناصرالدین‌شاه به اجرای مراسم تعزیه، موضوعات دیگری هم به داستان‌های تعزیه ماه رمضان اضافه شد، اما اجرای این نمایش‌ها دائمی و ثابت نبود و بستگی به حال و هوا و شرایط بانیا برگزاری تعزیه داشت؛ گاهی اوقات اگر کسی ندی یا خواسته قلبی داشت، برای خیرات و آمرزش رفتگانش اجرای نمایش تعزیه تدارک می‌دید. زمانی در بخش دیگر صحبت‌هایش به اجرای ثابت نمایش تعزیه ماه مبارک رمضان در اواخر دوره قاجار‌ها اشاره می‌کند: «تقریباً تا پایان دوران سلطنت محمدعلی‌شاه عموماً اجرای نمایش تعزیه در ایام محرم و صفر انجام می‌شد. اما با نشست احمدشاه بر

نظافت با چوبک ضد میکروب

بسیاری از سنت‌های مختص ماه رمضان در تهران قدیم با گذشت زمان فراموش شده اما از حافظه تهران‌نشین‌های قدیم محو نشده است. نظافت و روب خانه‌ها و اماکن عمومی یکی از همین سنت‌هایی بود که از چند روز مانده به شروع ماه رمضان مردم را به تکاپوی انداخت.
استقبال از ماه رمضان در تهران قدیم آداب مخصوصی داشت و تکاپوی مردم برای روزه‌داری و مهمانی در ماه خدا چهره شهر را به کلی دگرگون می‌کرد. تهرانی‌ها مثل اهالی بسیاری از شهرهای دیگر بر این باور بودند که رمضان، ماه پرهیز از گناه و آلودگی است و طبق سنت دیرینه‌شان برای سلامت جسم و روح و پاکیزگی محیط می‌کوشیدند.
رسم بر این بود که چند روز قبل از شروع ماه رمضان، مردم به خصوص جوان‌ها در کنار خانه‌تکانی برای رفت و روب به کاروانسراها، تیمچه‌ها، بازارها، تکیه‌ها، مساجد و حسینیه‌ها می‌رفتند و حتی از نظافت حمام‌های عمومی غافل نبودند. در این میان عده‌ای از مردم نذر می‌کردند که به نظافت حمام‌ها پردازند و مسئولیت عوض کردن آب خزینه حمام‌ها را می‌پذیرفتند. قبل از برقراری سیستم لوله‌کشی آب در تهران، حمام‌های قدیمی خزینه داشتند و مردم با آب خزینه استحمام می‌کردند. یکی از سنت‌های رایج بین مردم تهران این بود که در فاصله چند روز مانده به شروع ماه رمضان به حمام‌های عمومی بروند و آب تازه وارد خزینه‌ها کنند تا از هرگونه آلودگی مبرا شود. همایون عبدالرحیمی، محقق و نویسنده در این باره می‌گوید: «در تهران قدیم به‌گونه‌ای از ماه رمضان استقبال می‌کردند که گویی بهار است و باید فرا رسیدن سال نو را جشن بگیرند. نظافت خانه‌ها و دکان‌ها دغدغه اصلی مردم بوده و مرد و زن در نظافت

یکی دیگر از سنت‌های مردم تهران قدیم بوده که شباهت زیادی با آداب استقبال از عید نوروز داشته است. عبدالرحیمی می‌گوید: «رسم بود که مردم لباس‌های پشیمان را با چوبک که گیاهی سنتی بود و خاصیت ضد عفونی‌کننده داشت می‌شستند و ساعت‌ها در آفتاب پهن می‌کردند تا عاری از هرگونه آلودگی باشد. مردم لباس‌های تمیز را داخل صندوق‌ها می‌گذاشتند و از نخستین روز ماه رمضان بر تن می‌کردند.»

مشارکت می‌کردند. زن‌ها و دخترها ابتدا فرش و اثاث خانه را در حیاط جمع می‌کردند و بعد از گردگیری اتاق‌ها، اثاث‌های تمیز شده را سر جای خودش قرار می‌دادند. مردها هم در کنار تهیه ما یحتاج ماه رمضان، به کسب و کارشان سر و سامان می‌دادند تا برای عبادت و راز و نیاز در این ماه خیال آسوده‌ای داشته باشند.»
شست و شوی لباس‌ها و پوشیدن لباس‌های نو و تمیز در ماه رمضان